

HUIDERSVOLK

Aflevering 67

Door Jan Rittersma

Eeuwenlang hebben er aan de binnenkant van de noordelijkste dijken, die ons gewest moesten beschermen tegen de aanvallen van de zee, mensen gewoond: het huidersvolk. Op de eilandenbewoners na, waren het de meest noordelijke inwoners van ons land. Eenzaam en dikwijls afgelegen woonde het „diekvolk“ direkt achter de zeedijk. Hun bestaan was vaak hard, de onderlinge saamhorigheid groot en vrijheid onmisbaar.

Een belangrijke bron van inkomsten voor deze dijkbewoners, was „het haiderken“: het hoeden van de schapen op de achter de dijk gelegen kwelder. Het groningse woord voor herder is „haider, huider of haider“. Iemand die op de kwelder een koppel schapen hoedde, had daar een „huiderij“. Over dit huidersvolk gaat deze aflevering.

VOLK TUSSEN VRIJHEID EN ARMOEDE

Op de meeste, oude groningse kaarten staat langs de kust een brede kwelderstrook getekend. Een kwelder, die, van west naar oost gaande, steeds breder werd. Achter de dorpen Uithuizen, Uithuizermeeden, Roodeschol en Spijk, was de kwelder het breedst. Achter Uithuizermeeden/Roodeschol was de kwelder zelfs zo breed, dat het later een begrip werd: Boetendieks. Op sommige van die oude landkaarten staan op die kwelderstrook langs de noordkust schapen getekend. Zo ziet u op een fragment van de op deze pagina afgedrukte kaart van Bartold Wichering, duidelijk de schapen op de kwelder grazen. Dit geeft ons een duidelijk beeld van de kwelder. Dit geeft ons een duidelijk beeld van de kwelder. Dit geeft ons een duidelijk beeld van de kwelder. Dit geeft ons een duidelijk beeld van de kwelder.

haaiden alleen kon leven. Het hele jaar door waren eigenlijk alle gezinsleden bezig om aan de kost te komen. Elke haider „haar 'n swien ien 't hok“, dat spreekt vanzelf. De kippenhokken waren dichtbevolkt en ien baarmsloot had de huider een toom legenden. De oudste kinderen moesten 's avonds zorgen dat de eenden weer in 't hok kwamen. Behalve de eieren voor eigen gebruik werden ze verkocht; dat bracht nog weer „'n poar stuver ien knip“. 's Zomers moesten de kinderen aren lezen op de korenakkers. De boer gaf daarvoor zijn toestemming. De verzamelde aren werden aan de kippen en aan 't varken gevoerd. Maar, er gebeurde meer doar bie diek. Er was avontuur genoeg. Zo had bijna elke haider wel een „bottaim“ op 't wad en jarenlang werden talrijke wadvogels gevangen en verhandeld door de huiders, om nog maar niet te spreken van het botprikken, het „oal toek'n“, het smokkelen en het stropen met lichtbak en jachtgeweer. Het was niet alleen de verdienste die de huiders dreef, maar de drang naar de zee, het bewust zijn van de te genieten vrijheid, doordrenkt met een soort oerinstinct naar jacht en avontuur. Dikwijls ging het „roeg“, zoals de zee zelf kon zijn. Wanneer de harde westenwind ruimde naar

kustgemeenten strandvonders. Dit was vroeger zo en geldt nu nog. De burgemeester was verplicht al het aangegeven strandgoed te noteren in het register der Strandvonderij. Bij het nalezen van één van die registers, krijgt men een vrij nauwkeurig beeld, van hetgeen hier langs de noorderdijken van Noord-Groningen in de loop der jaren aanspoelde: sloepen, roeiboten, masten, ra's, zeetonnen, vaten alcohol, levertraan, teer en ruwe rubber, scheepsluiken, eikenhouten palen, grenen balken, vurenhouten delen, pakken ruwe katoen (van plm. 300 kg.), boomstammen enz. enz. Ook noteerde de strandvonder de vindens en zorgde hij er voor als hoofd van de politie, dat de gemeenteveldwachter regelmatig toezicht op het naleven van de regels der strandvonderij uitvoerde. Dit betekende voor het huidersvolk nog meer avontuur, want iets dat officieel niet mag, brengt nog meer spanning en leven in de brouwerij. Zo was het strandjen een bedrijf, waar iemand die er niet nauw bij betrokken was, eigenlijk geen weet van had.

Wiend, Wad en wotter.

aan dragers voor de gegevens van dit artikel waren: de onlangs overleden Berend Smit, de heer J. Scholtens en wed. Bultena allen te Uithuizermeeden en de heer F. Scholtens en de fam. Hiemstra te Oudeschip en Koningsoord. Eenzaam en verlaten stonden de haidershoeskes laangs baarmsloot onner aan vout van diek. Meestal waren het de arbeidershuizen in eigendom van een grote „polderploats“. Ver van de dorpen langs onverharde wegen, kwam men tenslotte via een „poldervoort bie 't huidershoeskes“. Maistied woonde doar 'n dik hoesholl'n. Pa en moe mit acht beudels was hail gewoon. D'r mos van alles doan worden om brood op plaank te kriegen. Bie zommerdag was pa bie boer aan 't waark en moeke mos nait allenneg op de klaine wirts dij thoos bleven paaz'n, moar ook op schoapen achter diek. Het was hail gewoon dat moeke zeuv'm kwelers omhoog hoalen mos. Ze mos den om schoapen denken van 7 kwelers; van 7 boeren die gezamenlijk zo'n twee à driehonderd schapen op boetendieks hadden lopen. Van 1 maart tot 15 november graasden de kwelerschapen „achter diek“. Het haaiden bestond voornamelijk hierin, dat de huidersvrouw bij opkomend water de schapen tijdig op de dijk had: „omhoog hoalen“!

... steerns ien 't laand ...

het noorden en langzamerhand aanwakkerde tot storm, zaten de huiders 's avonds niet rustig om de hoge vulkachels. „Waait 'n goie strändjewiend“ zee haider den teeg'n vrouw. „Strändjen“, was een magisch woord voor het diekvolk. Bij zo'n Noorder storm kon geen huider „zich bedoan“. Hij moest naar de dijk of naar de kwelder om te zien of de zee iets van zijn gading had gebracht. Vooral vroeger, toen de zeeschepen nog lang niet zo groot en sterk waren als de huidige schepen, verging er dikwijls een schip. Vaak gebeurde het, dat een schuit met moeilijkheden de deklast overboord zette. Vooral bij storm en wind uit noordelijke richtingen, was het dijkvolk op z'n hoede. Dan kon het gebeuren dat er wat te strandjen was. Vooral hout spoelde aan op de kwelder of tegen de dijk. Hele deklasten van het beste hout spoelden soms tegen de dijk. Dan was het voor de huiders werken geblazen, want „'t was 'n haile afkeer“. Bij nacht en ontij ging men er soms op uit om de houten balken, planken, baddings, schroten en palen over de kruin van de dijk te slepen.

Maar het diekvolk destemeer. Het beste hout werd verkocht en van de rest rookte wekenlang de schoorsteen op het eenvoudige haaidershoes en gaf de zee op een eigen wijze warmte in de dikwijls armoedige kamertjes van het diekvolk. Maar de zee gaf meer: de zee gaf vis, veel vis in vroeger dagen. Er was geen haider die op de een of andere manier niet aan vissen deed. Men viste op „gernoat, bot en oal“. Over de gernoateviskerij hebben we u in een vorig artikel al eens verteld. Daarom willen we iets meer vertellen van het botvissen. Elke huider had wel een „bottaim“ op 't wad. Zo'n bottaim was eigenlijk een soort vistuig op het wad. Achter de kwelder en nog voorbij de aanwas, zette haider zijn taimkes: lange, plm. 40 à 50 cm. hoge „rietschuttinkjes in een V-vorm. Het basismateriaal van de taim was riet. Dit riet werd opgesneden in de poldersloten. „Mit kruikaar over poldervoort“ werd het riet naar huis gesjouwd. De sterke onderenden werden gesneden voor de bottaim en de rest van de stengels werd voor dakbedekking gebruikt. Dit „op enden snied'n van de rait'n“ was „winterwaark“. Pa en de oudste zoon zaten soms uren „ien schuur te rait snieden“. Met roggestroband werden er kleine schoofjes van gebonden. „Bie oafgoand tij“, ging men met twee of drieman sterk het wad op, om er de bottaimen te zetten. Eerst moest men de taim „oet-boaken“: de richting moest bepaald worden. De vleugels van de V-vormige bottaim stonden meestal in zuidoostelijke- en zuidwestelijke richting. De punt van de V was naar zee gericht. Met 'n schop werd 'n sleuf in 't wadzand gestoken. In die sleuf stak men het riet. Naarmate men de punt van de V (waar dikwijls een fuik werd opgesteld) kwamen de rietstengels dicht op elkaar te staan. Uiteindelijk stonden de stengels plm. 2 cm. van elkaar. Op afstanden van 1 à 2 meter werden „taimstikken“ in het zand geslagen. Deze taimstikken of talholtjes moesten de twee touwen dragen, waartussen de rait'n werden geplaatst. Zo'n bottaim moest behoorlijk stevig staan, dat kunt u begrijpen. Wanneer er in 't voorjaar een fikse storm opstak, kon het woelige wadwater veel aan de bottaimen vernielen. Daarom was niet alleen een deugdelijke konstruktie, maar ook regelmatige inspectie en reparatie van groot belang. Een gat in de taim, vooral in de „rait'n dicht bie het botfoekje“, betekende onherroepelijk verlies van vis. Immers, de bot kwam met het vloedwater mee en zodra het water bij eb zich zeewaarts terugtrekt, gaat ook de bot mee over de plaat tot het de bottaim op z'n weg vindt en er voor blijft liggen. Soms zwemt het langs de taim, om uiteindelijk in de botfoek terecht te komen. Een bottaim kon soms wel 4 à 500 meter lang zijn. Een man kan in één tij (ongeveer 4 uur) zo'n 100 meter bottaim klaar krijgen. Met een paar man had men dus wel enkele tijen nodig om een taim in 't wad te zetten. Stond de taim eenmaal „vangstgereed“, dan ging de haider met een zak of een korf bij vallend tij het wad op, om de gevangen vis te halen. Men had er een consent voor nodig, die twee jaar geldig was. De tijd van het botvangen lag in de periode van half maart tot half mei. Vooral in maart en april kon het vaak bitter koud zijn „achter diek“. Dan was het een koud bedrijf. Maar een goede vangst vergoedde veel. De meeste bot was voor eigen gebruik, de rest trachtte men te verkopen. Wanneer het huidersgezin minder at dan men had gevangen, of wanneer het met de verkoop niet al te goed ging, bewaarde de visser de vis in „een uterke ien baarmsloot“. Een uter of uder, was een soort bun, een kist voorzien van gaten, waarin de bot in het zoute, brakke water van de bermsloot werd bewaard. In mei werden de laatste botten in de roapeulle gebakken. Het botvissen was gedaan, zodra de eerste steerns en visdiefsjes verschenen. Het diekvolk zei dan: „steerns ien 't laand, bot ien 't zaand“.

Ja, „as ter holt ien drift was“, dan leefde het diekvolk. Er werd geslept op karren, met paard en wagen, of op de kromme rug. „Verröt mooi waark was 't aaltied“, zei vrouw Hiemstra. Want ook veel vrouwen zorgden er voor dat er naast het huidershoes „'n mooi stuk kwam te liggen“. M.a.w., dat er een beste partij strandhout werd verzameld. Trouwens, lang niet alle hout kwam naast het huis te liggen; integendeel, de beste en meest waardevolle delen werden verstoep of zelfs begraven. Eigenlijk moest men alles van waarde wat men tijdens het strandjen of juten verzameld had, aangeven bij de strandvonder. „Daarde part was viendersgeld“, gold het, maar verreweg het meeste jutgoed bleef voor de strandvonder onbekend. Langs de Nederlandse kust zijn de burgemeesters van de

worden om de hongerige mensen van de hardwerkende bevolking te voeden. En niet te vergeten de schoolgaande kinderen. Uren moesten ze lopen om op school te komen. Vroeger was het de gewoonte, dat de torenklok om 7 uur 's morgens, 12 uur en 5 uur 's avonds luidde. Wanneer de wind gunstig en „klok heur“ was, droeg het klokgelui van de dorpsstoren ver over de landerijen. Eén van de vertellers: „Wanneer klok om zeuv'm uur sloug, waren wie as kiender al 'n ketaier onnerweegs“. De schoolweg van anderhalf tot twee uur gaans, was voor de kinderen van de diekbewoners heel gewoon. Moe en hongerig kwamen ze 's avonds thuis. Als ze geluk hadden — en dat gebeurde sporadisch — had moeke wildbraad in de pan. Dan was pa op stroperspad geweest. Elke huider had een geweer. En geen veldwachter kon verhoeden, dat menig patrijsje werd geschoten. De meeste patrijzen werden verkocht, die waren eigenlijk te duur om door het gezin te worden opgeeten.

Toch woonde men eenzaam „doar bie diek“. Of het nu achter Usquert of achter Uithuizermeeden of Spijk was, men woonde ver van de bewoonde wereld. Dit kreeg vooral in vroeger dagen nog meer accent door de slechte wegen door de polders. Nog ellendiger werd het in herfst en winter-tijd, wanneer de wegen en paden nauwelijks begaanbaar waren. Het gebeurde vaak, dat een huidervrouw overdag geen sterveling te zien kreeg. Als ze een buurpraatje wilde houden, moest ze eerst 20 minuten lopen, want de huider-schoeskes stonden nu eenmaal ver van elkaar. De bakker kwam één of twee keer per week. Men had geluk, als ook de „postloper“ langs kwam. Dikwijls werd de post voor de haiders afgegeven op de polderboerderij. De dokter kwam hoogst zelden. Als hij kwam, was het uiterste noodzaak. Bij bevallingen redde men zichzelf. De bureu verleende assistentie en ook de baker kwam uit eigen gelederen.

En de jeugd? Die vermaakte zich best. Op de boerderijen was altijd vertier en anders gingen de jongens eendeteren zoeken, slootjes springen, „schölje-lopen“, mossels zoeken achter diek enz. Na de 6 klassen lagere school moesten ze „dain'n“. Dan was er weer een kostganger minder in het huidergezin, waar moeder de vrouw het altijd druk had. Er was veel voor haar te doen: schapemelk karnen, het varken en de bok voeren, water putten uit de welput, zorgen dat er genoeg petroleum in de kamerlamp was, zorgen dat de dagelijkse kost op tafel kwam en daartussendoor ook nog dikwijls om de kwelerschapen denken.

Zo leefde en werkte het huidersvolk. Het oevervolk, dat vertrouwde op de veilige zeedijk, een volk dat in oost, west en zuid verre bureu en in het noorden geheel geen bureu kende. In het noorden lag het wad, met z'n kwelers, geulen en prielen en soms de woeste „waggels“ (golven) van de wilde zee. De kwelers zijn weg, de huiders vertrokken, zelfs hun hoeskes zijn gesloopt. Voor velen was het een „bonkebieterstied“, die door menige borrel moest worden weggedronken, maar toch denken de laatste huiders nog met weemoed terug aan de gezellige tijd van vrijheid en onderlinge saamhorigheid. Het leven „bie diek“ van een volk dat verdween: het huidersvolk.

*Dit is de diek!
Mien riek
Mien laand
Ligt veur mie
In zien groot verbaand.*

*Het koolzoed bluit,
Het koren gruit,
De laiwerk zingt,
De hemel blinkt.*

*En aan de kim
In 't loug, de toren
In roemte hoast verloren
Zingt blied zien stem
Over zien riek: „Kiek,
Dat is de diek!“*

D. S. Hovinga
uit: Storm en Stilte.

Bottaim zetten

Fragment van een kaart uit 1635 van Bartold Wichering.

Zo was er allerlei avontuur achter de dijk. Maar het dagelijks leven in de haiderhoeske ging verder. Vaak was het een hard bestaan. Er moest heel wat proviand ingeslagen